

Foteviken. En plats för många

Jackie Wahrgren

När jag går upp för kullen mot vikingareservatet möter mig en annan värld. Människor klädda i tidstypiska kläder hälsar välkommen, några får bräker på avstånd, höns springer undan, en munk passerar förbi. Människor arbetar på taket till ett stort hus där fester och måltider kan äga rum som i fornstora dagar. På redan ligger ett vikingaskepp. Fartyget håller på att riggas och göras färdigt för avgång. Skall det segla ut på vikingatida härjningståg?

För ett ögonblick upplever jag mig i fantasi vara förflyttad 1000 år tillbaka och känner mig själv som en viking. När munken börjar berätta om anläggningen för oss turister återkommer nutiden, men det förgångna är inte helt förlorat eftersom en vandring på denna plats färgas av omgivningen och hur besökaren själv upplever den.

Fotevikens museum/Vikingareservat väcker tankar om dåtid och nutid, men också om platsens betydelse, hur identiteten formas för de människor som verkar där, men också om hur vikingareservatet är en del av det större samhället, både lokalt och globalt.

Jag vill med den här artikeln visa hur Fotevikens museum/Vikingareservat, fortsättningsvis kallat Foteviken, och de människor som vistas här, både påverkar och påverkas av denna plats. Foteviken ingår både i det lokala samhället och samtidigt är en del av det globala.¹

Mot Foteviken

När vägen skär genom några låga höjder tänker jag att det var kanske här som de omkring 400 inhyrda tyska ryttarna gömde sig inför slaget om Foteviken år 1134. Jag är i bil på väg mot Foteviken en mulen vårdag och kör på den gamla banvallen där vägen numera går, en väg som verkar sluta i kyrktornet på Stora Hammars nya kyrka. Längre in syns Stora Hammars gamla kyrka, vars äldsta delar härstammar från början av 1100-talet. Kyrkan har antagligen legat vid vattnet när den byggdes, men numera är det långt dit. Fortfarande gör sig viken Foteviken påmind, eftersom området runt min färdväg är vattensjukt och vid högt vattenstånd kommer vatten i dagen. Strax därefter syns den gamla bronsåldersgravhögen, kallad *Kungshögen*. Graven ligger alldeles vid den gamla vägen mellan Vellinge, Skanör och Falsterbo.

Där åkrarna slutar och vattnet tar vid syns ett mycket stort tak till ett ridhus och bakom det reser sig vikingareservatet, resans mål, där främst jordvallen och palissaden märks på avstånd. Efter en transformatorstation står en skylt med en vikingasköld, en orm och orden *Vikingareservatet Fotevikens museum*. På samma stolpe finns det också en hänvisning till Lilla Hammar återvinning. Det visar sig att Fotevikens närmaste granne, utöver ridhuset, är en återvinningsstation.

Vid entrén till Fotevikens parkering hälsas besökaren välkommen av en stor tavla med en

bild av en www-adress och en viking, ett större drakhuvud i trä och en liggande runsten.

Byn

På parkeringsplatsen finns det enbart några få bilar parkerade samt en buss. En träskylt visar vägen som går längs ett högt trästaket bakom vilket det går att skymta SYSAV:s stora containrar som ingår i den angränsande återvinningsstationen. Alldeles bredvid denna vägvisare finns också en stor tavla med en massa företagsnamn och överst står ordet sponsorer. Rakt fram syns Öresunds vatten, eller rättare sagt Höllvikens vatten, mellan träden och i bakgrunden skymtar Skanör. I backen upp mot den del av anläggningen där den vikingatida byn finns står två stora drakhuvuden i trä på vardera sidan om stigen.

Väl däruppe utbreder sig Höllvikens vattenyta. Nedanfö, vid stranden syns en lång brygga som delvis är raserad. Här ligger säkert vikingaskeppet Erik Emune förankrat på sommaren. Det finns flera bord och sittplatser av nästan samma typ som på rastplatserna längs många svenska vägar.

En tupp kommer gående och galer. En bagge blänger argt på mig. Den lilla kullen där han bevakar omgivningen är helt upp-trampad, så det är tur att han finns på ett inhägnat område annars hade han säkert an-

fallit. Jag passerar den för årstiden obemänskade entrén och ser ett höns hus med en smal trappa där de kringströvande hönorna kan gå in. Det finns även några andra hus vars funktion är okänd för mig.

Plötsligt kommer tre vikingar och en hund gående, de har passerat ut genom vallen som omger byn. Efter dem följer ett stort antal upplädda barn tillsammans med en munk. Det visar sig vara två skolklasser från Falkenberg. Barnen fortsätter mot två gräsplaner, där delas de upp och får instruktioner av munken och vikingarna. Snart är de i full gång med att pröva på olika vikingatida lekar och spel. En lärare berättar att det är två klasser i 8–9-årsåldern som arbetar med vikingatiden som tema och när de sökte på Internet fann de Foteviken.

Den ena av de vuxna vikingarna, Per, känner jag igen som den person som finns på den stora skylten vid entrén. Både hans utseende och kläder förknippas med hur en viking skall se ut. Håret och skägget är blont, rätt långt och ger ett vilt intryck. Kläderna består av en ljus utanpåskjorta med ett skärp, där en pung och en kniv hänger. Över detta bär han en grå mantel som en sorts överrock. Byxorna är brunaktiga och på fötterna har han skinnskor som knyts samman av läderremmar. Hela klädseln är sydd för hand. Det hela fullbordas med

ett halsband där glaspärlor blandas med små skelettdjurhuvuden. Hans kamrater har motsvarande klädsel men de ger inte ett lika vikingatida intryck, kanske beroende på att deras klädsel och hår inte är lika framträdande. Munken ser ut som en liten kopia av Broder Tuck i en Robin Hood-film i sin bruna långa klädsel med ett enkelt bälte runt midjan och ett stort kors hängande runt halsen. Han är dock kortklippt, utan den karakteristiska munkklippningen, och bär glasögon. I övrigt bär ingen av dem några moderna kännetecken.

Min färd går vidare genom vallen bakom vilken en del av husen brer ut sig. Alldeles till vänster står en tvåhjulig kärra som är så stor att den kan spännas för en häst. Kärran som står under tak ser ut att ha placerats där för att snart användas igen.

Det finns vidare ett flertal hus som repre-

senterar olika stilar och olika tidsepoker. Det är lerklinade hus, hus som har stående brädor och hus som har liggande brädor.

Några hus har grästak medan andra tak består av brädor. Byn omges på tre sidor av en jordvall och en öppen sida som gränsar mot havet som ligger alldeles nedanför byn. På avstånd syns de båda orterna Höllviken och Skanör och mellan dem finns Falsterbokanalen. På grund av diset och det mulna vädret kan däremot vare sig Danmark eller Öresundsbron ses, vilka annars syns klart och tydligt när vädret så tillåter. På vallens krön finns en palissad bestående av stolpar och virade slenor. Bakom vallen på andra sidan byn finns det ett stort markområde, som inte används till någonting ännu.

Jag vänder tillbaka till byn och fortsätter min vandring bland husen. En del av dem är ännu inte riktigt färdiga, men inne i ett av dem finns bänkar och bord längs väggarna. Mitt i det stora huset finns en eldstad, modern skorsten saknas, men två små öppningar finns högst upp på husets kortsidor.

Det hörs kraftiga bankljud, hela byggnaden blir som en resonanstrumma och jag går ut för att ta reda på varifrån ljudet kommer. Det visar sig vara en man, klädd i en overall, som drevar² taket och ljudet uppkommer när han bankar fast drevämnet.

Området är i övrigt helt tyst och några människor utöver mannen som drevar taket syns inte till. Han skymts snart och snålblåsten gör att inga ljud hörs varför det stora

byområdet upplevs vara helt folktomt. Jag går in i flera av husen, som är olåsta. Husen är möblerade och inredda, det finns sängar med halm i, stolar och kistor. Överallt finns det skinnfällor som sittunderlag, det finns vapen i något hus, spel, skor och mycket annat. I smedjan är det kallt men smedens mugg och tallrik finns på plats.

Det hela ger intryck av att alla invånarna hastigt lämnat byn. Kanske de flesta sakerna har placerats ut inför besöket av skolklasserna, eftersom det ännu är försäsongs, men det ger ändå ett lite kusligt och egendomligt intryck.

Det hela påminner mig om när jag i Förenade Arabemiraten (UAE) besökte en helt övergiven by som lämnats på grund av att invånarna flyttat till nya och moderna hus som hade byggts en bra bit från den gamla byn. Varken i Vikingabyen eller i byn i UAE syns eller syntes något klotter eller avskräde från människor som tillfälligt bott i husen. Jag fick en känsla av att tiden stått stilla under lång tid, en egendomlig upplevelse som jag inte riktigt kan beskriva med ord. Var det egentligen tillåtet att gå in i husen, att besöka moskén? När skulle invånarna, ägarna till husen, komma tillbaka och säga till mig att här får du inte vara? Jag var en sorts inkräktare som olovas tagit mig in i denna av människor övergivna by. Något fattades, det var ljud, dofter och mänsklig oreda. Det var rätt skönt att lämna platsen efter den märkliga upplevelsen.

Dessa känslor och tankar infinner sig hos mig när jag går in och ut ur husen. Men även Bachelards (2000) poetiska uttryck om platser och hur de påverkar människan dyker upp i mitt huvud, för denna övergivna plats talar verkligen konkret till besökaren genom sin tomhet och sin ödslighet. Här finns dock minnen från förra sommarens vikingamarknad både i mitt minne och på marken i form av spår där tält stått. Då hade också platsen ett helt annat språk, ett lent och varmt befolkat mottagande. Det fanns tält och stånd där

vikingar från många länder sålde sina varor till alla besökare som fyllde området med sin nyfikenhet och sitt intresse. Röster och dofter från eldar och mat gav platsen liv.

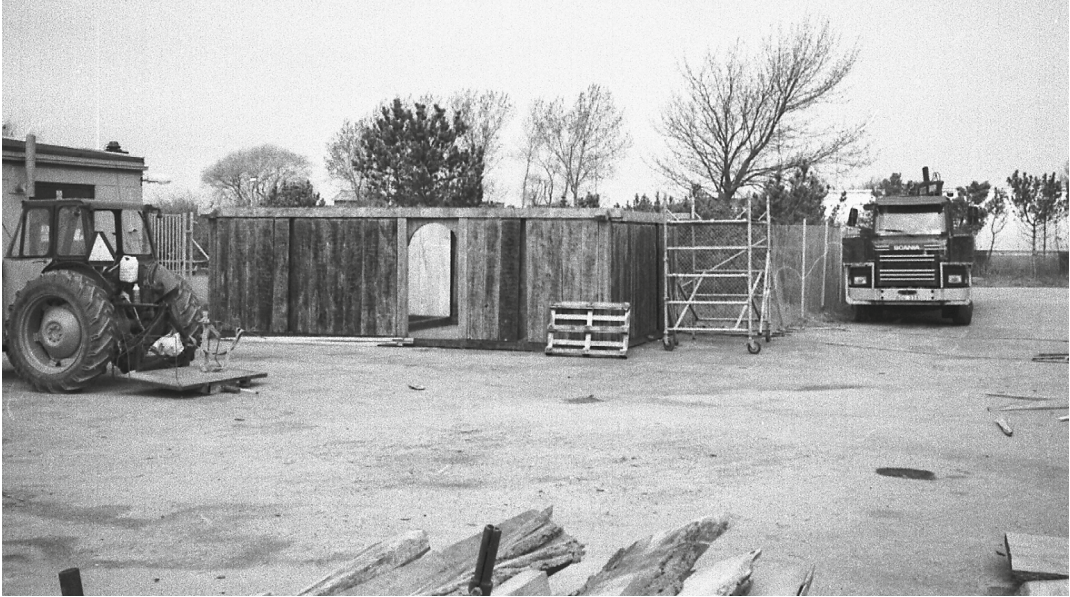
När jag lämnar byn och passerar öppningen i vallen och ser barnen leka och tävla infinner sig åter harmonin. Till och med baggens stirrande upplevs denna gång som tryggt och nästan kärvänligt. Vid entrén står tre får i vägen och en flock hönor syns. Tuppen galer fortfarande, men denna gång uppfattar jag det som ett vänligt farväl och inte en revirmarkering.

I den nedre delen av anläggningen dyker en ny värld upp. Det hela påminner mest om ett stort förråd för en byggnadsfirma. Här står vikingaskeppet Erik Emune vinterförvarat på en modern dragkärra. Det finns mängder med material, mestadels bearbetade och obearbetade träämnen, alltifrån hela stockar till sågade plank. Det finns pallar, kanoter, bodar, husvagnar, vagnar, bilar, en gummibåt, en sökdrake för dykare, utemöbler, gasoltuber och mycket annat.

Men här finns också några människor som arbetar med att färdigställa ett vikingahus åt en norrman. Huset skall först byggas upp här nere på området och sedan plockas ner, för att åter byggas upp på plats i vikingabyen.

I ett stort tält hugger en man en sågad plank så att den kommer att se tidstypisk ut.³ En cirkelsåg används för att forma till blivande väggar och med en elektrisk bormaskin görs hål i några plankor. De flesta männen har varma funktionella kläder, som vilken grovarbetare som helst.

På ett angränsande hus står det *Verkstad*. Inne i detta hus finns en massa arbetsplatser för skinnarbete, sömnad och krukmakeri. En ensam kvinna arbetar med krukor. Något vikingatida syns inte i hennes klädsel utan den är funktionell och vardaglig. Även i denna byggnad känner man av övergivenheten. Kvinnan bekräftar detta när hon berättar att förra gången hon arbetade på Foteviken var

omkring 120 personer sysselsatta på hela området, nu är det knappt 20 personer.

Vandringen avslutas med ett besök på Krog Viking, som är belägen i en av de gamla slambassängerna alldeles till höger om huvudentrén. Här dukades det i december upp julbord, och besökaren kläddes upp som viking, och till maten bjöds på underhållning av vikingar. Under resten av året går det att boka restaurangen för liknande arrangemang.

Efter denna rundvandring tar jag mig till receptionen för att genomföra den första intervjun med museichefen. Vid receptionsentrén finns åter en tavla med namn på olika sponsorer.

Entreprenören

Museichefen är en medelålders man som heter Björn. Han har vitt skägg och hår, men han ger inte ett lika vilt intryck som den viking som tidigare beskrivits. Klädseln är inte heller vikingatida utan består av en grov tröja och jeans. En mindre kniv i en läderslida syns dock och den är inköpt på en vikingamarknad visar det sig. En del av Björns arbete är att som viking verka som Hövding Björn.

Bland vikingar både i Sverige och utomlands är han därför känd till det namnet, men också för sitt utseende. Detta utseende används också i olika reklamsammanhang, där hans långa vita hår och stora vita skägg är en del i marknadsföringen av Foteviken. Inför sommarsäsongen låter han därför håret och skägget växa och antar alltmer ett utseende som upplevs vara vikingatida. När säsongen sedan är över klipper han nästan helt bort både hår och skägg.

Björn har arbetat med film- och videoproduktioner och betitlar sig filmproducent. Detta arbete medförde att han bland annat filmade utgrävningen av vikingaskeppen i Foteviks-spärren 1982. På det sättet kom han också att få inblick i och intresse för marinarkologi och historia.

När jag frågar honom om han är en entreprenör så svarar han ja, och tar fram olika diagram som visar årsomsättning, årsbesökare och liknande och säger:

Jag är 200% entreprenör – vissa delar av Fotevikens museum – börjar gå in i förvaltningsstadiet – för att gå över i förvaltningsegenskaperna det kommer jag aldrig

att göra, det finns dom som tycker det är roligt, och det kan dom få göra.

Han tar alltså avstånd från att beskriva sig själv som en förvaltare. Han tycker det är roligare att åka till ett varuhus och köpa madrasser, täcken och kuddar till det nya vandrarhemmet än att överlåta det till någon annan, för då vet han att det blir billigare, och han är också med i det dagliga arbetet och kan påverka det.

Foteviken utvecklas hela tiden, men sättet och medlen detta sker på varierar beroende på yttre omständigheter. När det fanns tillgång på gratis arbetskraft i form av arbetslösa kunde dessa användas för olika uppgifter på anläggningen. De arbetslösa och deras betydelse för Foteviken kommer senare att tas upp. När denna möjlighet alltmer försvann fick ledningen för Foteviken finna andra inkomstkällor till de anställda och anläggningen. För två år sedan inleddes ett samarbete med en krögare, så att Krog Viking kunde öppnas. Krogen har byggts till ytterligare och har numera omkring 400 m² golvyta och kan ta emot 200 sittande gästar. Förra året invigdes vandrarhemmet, vilket har byggts ut i år och numera har 70 sängplatser.

Det överordnade för Björn, som jag tolkar det, är möjligheten att förverkliga sina egna ambitioner, att ständigt anpassa sig till det som för stunden är modernt, det som människorna, besökarna tycker är nytt och intressant. Den ständiga förändringen av Foteviken blir en del av det offentliga rummet och en offentlig handling som kan beskådas av besökarna nästan under dygnets alla timmar. Det sker alltid något nytt på området, nya hus byggs, området underhålls och djuren får mat. Förändringen blir härigenom ett skådespel, där även besökaren många gånger själv blir aktör. Något som i sin tur medför att de blir än mer engagerade och aktiva i vad som sker på och med Foteviken (jfr Berman 1990:288f.).

En professionell viking

Vikingen, eller Per som han heter, har sedan barndomen bott i Höllviken. Han har lekt på Stora Hammars näs, där nu Foteviken finns, men även på den gamla soptippen, något som senare kommit till praktisk användning under arbetet med byn. Bakgrunden till att han finns på anläggningen var

– helt enkelt, jag behövde ett jobb – så istället för att gå till arbetsförmedlingen först och få någonting anvisat så – pratade [jag] med Björn, och han sa, om du klarerar det med arbetsförmedlingen så får du gärna vara här – nu är jag anställd av stiftelsen.

Trots att han idag är anställd som museipedagog beskriver han sig själv som en professionell viking som arbetar som sådan fem dagar i veckan. Han är under hela året klädd mer eller mindre som en viking. Klädseln ändras dock till att bli än mer vikingatida när han verkar som museipedagog, en klädsel som ytterligare accentueras under sommaren, när byn lever upp ur sin vinterdvala. Till denna klädsel kommer hans tidigare beskrivna hår och skägg.

Numera är Per inte bara verksam på Foteviken och ingår i Björns hird⁴, utan har också blivit invald i ett engelskt vikingasällskap som heter Jomsvikingarna, där medlemmarna kommer från många olika länder. Han blir härigenom en sorts ambassadör för Foteviken vid de olika arrangemang som Jomsvikingarna deltar i. De som blir invalda som Jomsvikingar brukar vanligen vara duktiga *fighters*, men Per blev medlem främst på grund av sitt vikingautseende.

Att vara *fighter* innebär att mot betalning slåss på marknader och andra arrangemang. En tillvaro som medför både ros och ris. De bjuds in till marknader i olika länder och resa, mat och uppehälle ingår. Men betald resa kan innebära allt från att färdas i en gammal buss under många timmar till reguljärflyg. Kost och logi varierar också. De vikingatida kläderna

och vapnen kostar stora summor och går något sönder får den enskilde själv stå för det. Själva kampen eller fighten beskriver han som en sport med nutida regler. Något som inte fanns när vikingar stred för 1000 år sedan, utan då gällde det enbart att vinna. Hur man sedan vann var inte så viktigt eftersom det gällde en kamp på liv och död. Den som förlorade riskerade inte bara sitt liv utan även sitt anseende (jfr Isakson och Cohat 1992:165ff.).

Den nutida vikingen kämpar dock med oslipat svärd. Stötar mot fötter och huvud får heller inte förekomma. Allt tränas in i förväg och de som inte uppfyller detta säkerhetstänkande får tillsägelser och står inför hotet att ingen vill slåss mot den som bryter mot de oskrivna reglerna. Trots alla dessa försiktighetsåtgärder inträffar ändå skador, oftast dock inte av allvarligare slag. Det hela påminner

mycket om den längtan till det förgångna som framkommer i Tony Horwitz (1999) bok om det amerikanska inbördeskriget, där människor i den amerikanska södern med olika bakgrund, även svarta, ser på den tiden som en sorts ideal som delvis fortfarande är tilltalande.

Nybyggaren

Öivind är från Norge och sedan flera år pensionerad. Han är över 70 år och först på äldre dagar har han blivit mycket intresserad av vikingatiden. Öivind har varit mycket aktiv i vikingalaget Borre, en ort söder om Oslo, dit han också flyttade för att vara nära platsen där vikingalaget har sina aktiviteter. I Borre byggde han och några personer en vikingatida smedja på området.

Öivind har också gjort grytor av täljsten, som användes kring Oslofjorden på vikingatiden. Han har även tillverkat olika träföremål, bland annat den stora vagnen som finns på Foteviken. Inspirationen till denna vagn fick han under ett besök i norra Danmark, där det finns tusenåriga hjulspår från en kärra som passerat över en nyplöjd åker. Tack vare sina goda hantverkskunskaper har han deltagit på marknader i många olika länder. När 1000-årsminnet av vikingarnas upptäckt av Amerika firades i New Foundland var han en av 18 vikingar som representerade Foteviken.

Varken Öivind eller Foteviken ser någon motsättning i att Öivind är med i Fotevikens och Borre vikingalag, tvärtom tar de istället vara på de fördelar som erbjuds. Det illustreras med att han av Björn fått erbjudande om att bygga sitt eget vikingahus, där han disponerar sovkammaren som sin privata del.

Huset är delvis kopierat från ett hus som byggdes på 800–900-talet i Hedeby, beläget i nuvarande norra Tyskland. Orsaken till att han inte byggde huset i Norge var att myndigheterna av olika anledningar inte kunde erbjuda den möjligheten och det drog ut på tiden. Så när Foteviken kom med erbjudandet

nappade Öivind på det och från Fotevikens sida är detta också intressant för:

Det som är plan nu, är att använda huset och leva som viking här, och det är också Björns huvudbit att få en levande miljö däruppe, att han får en del vikingar till att bli boende där ...

De arbetslösa

Under årens lopp har hundratals arbetslösa varit sysselsatta på anläggningen under kortare eller längre perioder genom olika typer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Detta innebar att Foteviken under flera år var den tredje största arbetsgivaren i Vellinge kommunen, med över hundra personer anställda. Nya direktiv från staten har dock medfört att antalet arbetslösa som arbetar på anläggningen är betydligt färre numera.

De arbetslösa jag pratade med trivdes bra med sina olika arbetsuppgifter. Delvis säkert beroende på att de själva haft möjlighet att välja vad de ville syssla med på Foteviken.

Några skötte djuren uppe i byn; andra arbetade med att tillverka vikingahus; en person arbetade som smed; en kvinna tillverkade små krukor som skulle säljas till besökare; krukor som förvisso tillverkades på vikingatida sätt, men i en storlek som vänder sig till dagens barn eller vuxna för att kunna placeras bland andra souvenir som minnen från längre eller kortare resor. Dessa krukor omvandlas följaktligen från att på den riktiga vikingatiden ha varit bruksföremål att förvara saker i, till att bli miniatyrer i dagens prylvärld. Men kvinnan tillverkade inte enbart souvenirer utan även krukor i mer normal storlek, vilka placerades ut i de olika husen och bidrar till upplevelsen av att byn är vikingatida.

För besökaren som går runt på Foteviken är gruppen arbetslösa osynliga, fastän de möjliggjort att anläggningen har kunnat förverkligas (jfr Klein 1997). Denna grupp omnämns inte heller någonstans på Fotevikens hemsida eller i det informationsmaterial som tryckts

upp om anläggningen och finns tillgängligt för intresserade. Detta osynliggörande av de arbetslösas betydelse för Foteviken påminner om vad Fredrik Nilsson (2000:203) skriver när han diskuterar Öresundsregionen och tar upp att vissa grupper inkluderas medan andra exkluderas i regiontanken: ”Man kunde hävda att immigranter har gjorts osynliga, speciellt i media och i den politiska diskussionen om Öresundsregionen.” Något som jag menar påminner om hur de många arbetslösa som under årens lopp verkat på Foteviken behandlas där. Orsaken till osynliggörandet anser jag beror på flera faktorer.

På Foteviken är ledningen de som är mest kunniga om det historiskt vikingatida. De kan också bäst klä sig på ett sätt som upplevs vara vikingatida. De bestämmer även till största delen hur anläggningen skall utformas framöver. Detta innebär att de innehar mest habitus vad gäller Foteviken. Som anställda har de också större ekonomisk ersättning än de arbetslösa. På Foteviken innehar följaktligen ledningen mest kulturellt, symboliskt och ekonomiskt kapital. Att de behärskar flera fält samtidigt innebär också att deras sammanlagda kapital blir betydligt större än om två grupper behärskar olika fält. Detta är en av orsakerna till synen på de arbetslösa (jfr Bourdieu 1991; Broady 1989 och 1991).

En annan orsak till osynliggörandet rymms inom begreppen *exploatering* och *möjlighetsansamling*, vilka ligger till grund för kategoriell ojämlikhet (Tilly 2000:21). Med *exploatering* avses att vissa grupper utestänger andra grupper från deras fulla värde och med *möjlighetsansamling* avses att endast en grupp får tillträde till en värdefull tillgång. På Foteviken menar jag att de arbetslösa utestängs från sitt fulla värde i så måtto att deras insatser förtigs. Detta till skillnad mot exempelvis sponsorerna som har större ekonomiskt kapital än ledningen och därför intar det ekonomiska fältets övre positioner, vilket kommer till uttryck i att deras namn finns synliga på

anläggningens olika sponsorstavlor och dess hemsida (jfr Bourdieu 1991; Broady 1989 och 1991).

De tillfälliga

Det finns även andra människor som har Foteviken som sin bas. För en grupp möjliggör anläggningen att de kan genomföra arkeologiska undersökningar av ett näraliggande bottenområde och då använder de "SVEG:s (Fotevikens) grejer givetvis, det är SVEG:s utrustning vi laborerar med, till största delen, så vi utgår härifrån".

Det viktiga för denna grupp är inte i första hand Foteviken som geografisk plats utan mer att Foteviken kan ställa upp med olika farkoster och annat som de behöver för att genomföra undersökningen. Skulle materialet istället behöva fraktas från Malmö skulle genomförandet av projektet försvåras eller så skulle det inte vara möjligt att genomföra.

En annan grupp som har Foteviken som bas har bildat ett skeppslag. De arbetar och seglar med Fotevikens vikingaskepp, Erik Emune. Fartyget har bland annat seglat till Roskilde och den marknad som arrangeras där. Även andra längre och kortare utfärder har genomförts. En sommar deltog fartyget i ett arrangemang vid Vasamuseet i Stockholm och där efter färdades fartyget vidare till Birka.

Kvinnorna och männen

De människor och grupper som vistas på anläggningen gör det utifrån många olika personliga motiv. För dem som mer eller mindre antar en vikingaidentitet kan detta medföra att de upplever att omgivningen intresserar sig mer för dem som viking än som privatmänniska eller som yrkesperson. Att vara skeppare på vikingabåten eller att ingå i en fightergrupp kan därför medföra högre status än att exempelvis arbeta på en fabrik (jfr Anderson 1994:327).

Livet på Foteviken präglas till stor del av männen. Det finns naturligtvis också kvinnor

på anläggningen, men de har mest uppgifter i bakgrunden, där det vikingatida inte alltid är så viktigt utan

det är a man's world – dom flesta tjejer som är med sysslar med något hantverk – tar hand om marktjänsten, om det skall lagas mat, ja dom ska finnas till, annars har du inte en levande miljö.

Paul Willis (1991:256) som skriver om engelska arbetarungdomar och deras socialisering in i denna klass och in i vuxenlivet menar att en del av denna process är hur ungdomarna uppfattar kvinnor. Författaren nämner att "kroppsarbetet – ses som herravälde och ett slags utvaldhet". Utvaldheten att vara man leder till att skillnaden mellan könen förstärks och de egenskaper som ingår i kroppsarbetet premieras, samt blir de ideal ungdomarna får. Medan motsatsen, arbeten av intellektuell art föraktas och anses kvinnliga.

Den manliga vikingaidentiteten delvis byggs upp genom att den förknippas med manuellt arbete. Med manuellt arbete avses att kunna slåss, vara en duktig fighter eller att kunna ro vikingaskeppet Erik Emune långa sträckor. Men begreppet innefattar också tävlingarna som sker på vikingamarknaden, vilka till största delen går ut på att vinna genom styrka. En gren kallas vikingarus, där start och mål är stranden. De tävlande skall fortast möjligt runda Erik Emune som ligger långt ute på redde. Idealet för en viking är följaktligen att vara stark. Styrka fordrar också att det finns en motsats, något att kunna spegla sig i, vilket kvinnor till största delen exemplifierar eftersom de inte kan mäta sig med männen i de flesta av de vikingatida arrangemangen.

Männens dominans tar sig också uttryck i de olika klädstilarna när de är uppklädda på vikingavis. Männen har byxor och skjortor medan kvinnorna bär långa hängslekjolar med olika typer av utsmyckningar och under det en blus eller särk. Ett mode där det på långt håll framgår om det är en man eller kvinna (jfr

Bjerrum Nielsen och Rudberg 1991:34). Att bära byxor medför att personen kan arbeta och delta i alla typer av aktiviteter medan den som bär en lång kjol begränsas i utövandet av aktiviteter, för vem kan springa i vatten eller framgångsrikt kämpa i olämpliga kläder? Kvinnorna exkluderas därför genom sina kläder från en stor del av det offentliga vikingalivet (jfr Bourdieu 1999:41f. och 63).

Även för kvinnorna spelar begreppen *exploatering* och *möjlighetsansamling* in (Tilly 2000:21), som när kvinnorna mer eller mindre öppet utestängs från att delta i de mest prestigefyllda tävlingarna. Kvinnornas klädsel och utstyrsel har också delvis syftet att behaga männen, särskilt som kvinnorna torde vara medvetna om att männen dominerar vikingascenen och detta är ett av de få sätten de kan visa upp sig (jfr Bartky 1990:72 och 80).

Följden av detta blir att vad som anses manligt och kvinnligt bland vikingar blir väl synligt samt uppfattningen om vad respektive kön kan och skall göra förstärks. Nutidens vikingar blir härigenom än mer uppdelade i kategorierna män och kvinnor än i många andra sammanhang i dagens samhälle.

Upplevelsebehov och arbetslöshet

Att Foteviken kunde byggas och bli vad det är idag beror främst på två sammanfallande faktorer, anser jag. Den ena faktorn är att nutidsmänniskan ständigt efterfrågar nya upplevelser, vilket har inneburit att anläggningar som uppfyller dessa önskemål kunnat skapas (jfr Harvey 1996: kap. 11; Löfgren 1996). Den andra faktorn var att arbetsförmedlingen kunde tillhandahålla gratis arbetskraft i form av arbetslösa.⁵ Något som berodde på den höga arbetslösheten under 90-talet.

Ett annat bidrag, men inte avgörande för tillkomsten av Foteviken är de medel som olika sponsorer ställt till förfogande under årens lopp. Det har rört sig om allt från spik till att hela hus blivit färdigställda av utomstående.

Historiens möjligheter

Genom Foteviken skall historien levandegöras. Besökaren och de som verkar på anläggningen skall mötas på lika villkor. Museet skall följaktligen vända sig till den breda allmänheten och inte bara till kultureliten, de som redan kan sin historia.

Ledningen för Foteviken menar att de flesta av dagens museer visar sina samlingar på ett felaktigt sätt. De vill därför inte verka som ett vanligt museum,

därför att ett museum förknippar man med utställnings-salar, montrar, glas och Alcro köksfärg på väggarna – vi har den sista båten som en båtbyggare gjorde på 40-talet, en unik sak – men det är inte det vi vill visa, utan vi – vill – visa en kopia av originalet – så man kan använda den.

Besökaren skall själv kunna välja grad av deltagande och uppleva sig vara förflyttad bakåt i tiden och konkret känna detta genom kroppens alla sinnen när doften från eldar och mat blandas med synintryck av deltagarnas kläder och den gamla bebyggelsen. På sommaren bjuds på fest, glam och strid, allt för att fullborda upplevelsen. Det handlar som Svensson (1999:109) skriver om möten. Att möta andra tider, andra platser och sig själv.

Jonas Frykman (2001:93) diskuterar också detta när han skriver att

byggnader, monument och andra yttringar av kulturarvet kommit att kliva ur det fängelse som museer placerat dem i.

Vi uppmärksammar idag mer tingens betydelse som förmedlare av föreställningar, som att tingen bildligt kan tala när vi möter dem. För besökaren skall det ske när ett ting, ett hus, en plats både överför det som skett och som sker. Eller som Bachelard (2000:23) skriver, genklangens verkställer väsensöverföringen. Inte bara platsen talar, utan även föremålen. En tanke i hans anda blir: hur autentiska är vikingahus som byggs med nutida verktyg, för

måste inte vikingaredskap användas för att uppnå detta? Så tycker dock inte de som arbetar med husen utan de menar att det räcker med själva finishen, att det sista arbetet görs med yxor, medan hålen görs med en elektrisk borrh istället för med en manuell skedborr eftersom det är tidsmässigt och arbetsmässigt smidigare och det syns ingen skillnad.

Ändå finns i grunden en önskan om det genuina. Något som kanske bäst kommer till uttryck genom att de vikingar som deltar i den årliga marknaden får ökade krav på sig för varje år.

Foteviken menar jag, är mer av ett *in situ*-museum där besökaren kan betrakta föremålen i sin naturliga omgivning och inte störas av informationstavlor och annan mer sekundär kunskap. Museiguiden skall därför mer uppfattas som en invånare som visar sina gäster runt i byn. Detta till skillnad mot det traditionella *in context*-museet, där det mer handlar om att föreställa sig föremålen genom olika beskrivningar, kataloger, foton, filmer och liknande. I ett dylikt museum påverkas också besökaren mer av människorna som utformat beskrivningarna och arrangemangen som omger det utställda än av själva föremålen (jfr Kirshenblatt-Gimblett 1990: 388ff. och 1998:3f.).

Det finns också en pedagogisk del av hur Foteviken visas upp och framställs. Detta faller dock utanför artikeln, men den intresserade hänvisas bl.a. till boken *Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli* (Aronsson och Larsson 2002).

Historiksförankring i landskapet

Att Foteviken hamnat där den nu är belägen beror mer på olika omständigheter än ett direkt medvetet val. Björn sökte som ansvarig för föregångaren till Foteviken mark för att syssla med marinarkeologi och för att på sikt kunna ställa ut gamla fartyg som har anknytning till Falsterbonäset, såsom vikinga-

skeppet från Foteviksspärren och den gamla Falsterbobåten. Vellinge kommun erbjöd först mark nära det gamla skjutfältet i Falsterbo, som också ligger vid havet, men den marken skulle bli tillgänglig först långt senare än den mark där anläggningen kom att hamna 1995. Där Fotevikens nedre delar finns var tidigare ett reningsverk och själva kullen en soptipp. Därefter blev området ett förråd åt kommunens gatukontor.

De ansvariga för anläggningen framhåller mycket de historiska rötter som Foteviken har till det omgivande området, men även till andra delar av Europa. Norr om Foteviken finns i havet lämningar som är 5000 år gamla. Den äldsta kända fornlämningen i närheten är den tidigare nämnda *Kungshögen*, vilken egentligen är en bronsåldersgravhög från ca 1300 f.Kr. Här görs europeiska utblickar genom att den målade husurna som hittades i högen beskrivs ha paralleller till södra Europa. Det finns vidare ett järnåldersgravfält på Stora Hammars näs alldeles norr om Foteviken med båtgravar som varit i bruk från 200-till 500-talet e.Kr.

I inloppet till Foteviken grävdes 1982 en undervattensspärr ut som hade börjat uppföras på 980-talet, då Harald Blåtand var kung i Danmark. Spärren består av sänkta skepp som skulle försvåra för fiender att segla in i viken. En motsvarande anläggning har tidigare hittats i Roskildefjorden.

Den historiskt viktigaste händelsen, som de ansvariga för anläggningen ser det, är slaget vid Foteviken den 4 juni 1134. Ett slag som egentligen var en händelse i ett inbördeskrig mellan kusiner, där en prins, fem biskopar och ett okänt antal andra människor stupade enligt den krönika där slaget omnämns. Själva slaget skall enligt samma krönika ha stått nära den dåtida marknadsplatsen, som kan ha legat någonstans nära det nuvarande Foteviken. Årligen firas detta slag med att vikingar bjuds in till ett eget arrangemang kring den helg som ligger nära den 4 juni. Den 4 juni 1134 var

dock ett datum i pingsten beroende på den dåtida almanackans tidsordning.

Nutidens Foteviken beskrivs på detta sätt ha en historisk bakgrund i det omgivande kulturarvet. Detta kanske är så viktigt att anläggningen vore en omöjlighet utan denna historiska förankring i det omgivande landskapet (jfr Povrzanović Frykman: 2001: 161ff.). Det kanske inte skulle vara möjligt att överhuvudtaget anlägga en medeltidsanläggning utan någon konkret historisk koppling, för utan den skulle anläggningen troligen uppfattas som ett *sommarland*. Vad som talar för denna tanke är att många andra motsvarande anläggningar också ligger på eller i anslutning till historisk mark, eller så används historiska byggnader eller städer som bakgrund för olika medeltidsarrangemang. Ett geografiskt näraliggande exempel är Glimmingehus, där olika arrangemang sker sommartid och ett annat är Visby stad med sin medeltidsvecka (jfr Gustafsson 1998; Svensson 2000 b).

Vikingareservatet

På hemsidan och i officiella sammanhang heter anläggningen Fotevikens museum/Vikingareservatet, ett något förbryllande och lite motsägelsefullt namn kan tyckas. De ansvariga för anläggningen vill dock helst bara kalla det hela för *Foteviken* eller *vid Foteviken*, ett namn med historiska rötter och ett namn som går tillbaka till en tid då det går att lägga in många olika tolkningar både om vad som skedde vid slaget vid Foteviken och om hur namnet har uppstått.

Att ordet museum finns med beror på att ledningen trots sin kritik mot det traditionella museet inte helt vill bryta med vad detta begrepp innefattar. De menar också att de har rätt att kalla sig museum eftersom kriterierna som museibegreppet innefattar uppfylls.

Att museum används i det officiella namnet beror också på att Foteviken vill särskilja sig från andra forntidsbyar i Sverige, något

som också gäller ordet reservat i Vikingareservat, vilket egentligen kommer från

ett amerikanskt par – [som frågade om det] finns många sådana här vikingareservat i Sverige, och jämförde då med indianreservat i Amerika.

Tills helt nyligen har Foteviken också varit ensam om att vara ett reservat men nu finns det också ett i Norge.

Svensson (2000a:88) tar upp att offentliga institutioner måste konkurrera med temaparker om de ekonomiska resurserna och därför alltmer kommer att likna dessa. Detta leder till att kulturarvet inte längre används för att utbilda människor utan:

Besökaren skall njuta och få en känsla av det förflutna snarare än kunskaper att använda till kritisk förståelse – som ett slags modernitetskritikens varor.

Ledningen är också medveten om balansgången mellan att vara seriös och inte vara det. De inser att en del forntidsbyar har dålig klang och

vi balanserar hela tiden med Disneylandsbegreppet, och det finns bara en sak, och det är att vara seriös, att basera så mycket [på kunskap], att kunna svara på saker, att kunna våga säga att detta här har vi rekonstruerat så här mycket, detta har vi lagt till som vi tror att det är, att våga erkänna det, så att folk förstår att det är en kombination av kunskap och liksom funderingar.

Foteviken vill inte räknas som ett vanligt museum, samtidigt som de vill ingå i det officiellt erkända kulturutbudet för att få medel från denna sfär och då måste de vara ett museum. Ett motsvarande agerande finns gentemot begreppet forntidsby, en grupp som de vill tillhöra, men ändå särskilja sig från. Dessa förhållningssätt menar jag beror på att det för Foteviken, bildligt talat, gäller att befinna sig inom museifältet och där uppfylla det habitus som medlemmarna av detta fält måste inneha (jfr Broady 1989:55). Uppfylls

inte dessa kriterier betraktas Foteviken snart som ett Disneyland eller en udda forntidsby och utesluts ur museifältets sfär.

Detta i sin tur medför en ständig balansgång mellan olika intressegrupper och där risken hela tiden finns att hamna fel. Eftersom anläggningen inte får några offentliga medel för driften utan är beroende av andra intäkter för sin fortlevnad kan ett felaktigt beslut medföra exkludering från vissa grupper och därmed få stora ekonomiska konsekvenser. Arjun Appadurai (1996:32ff.) skriver om den nya kulturella ekonomin och använder fem benämningar, *scapes* för att förklara den; begrepp som skall förklara komplexiteten mellan ekonomin, kulturen och politiken i världen. Dessa begrepp är alla på olika sätt inflytade i varandra och där en förändring i det ena begreppet påverkar de andra. Ett förändrat *financescape* skulle följaktligen slå hårt mot Fotevikens ekonomi och därmed också mot övrig verksamhet, det vill säga *scapes*.

För en anläggning som inte erhåller offentliga medel kan sökandet efter intäkter medföra, som Kirsti Mathiesen Hjemdahl (1997:13) skriver, ”det roliga går före det lärorika”. Foteviken kan behöva kompromissa bort det vetenskapliga till förmån för det underhållande, medan en offentlig institution inte på samma sätt behöver hamna i detta dilemma eftersom pengarna där flyter in i en jämn ström. Detta dilemma har hittills lösts genom olika kreativa lösningar, som att sysselsätta arbetslösa, finna sponsorer, Krog Viking, vandrarhemmet etc.

Det rör sig hela tiden om en balansgång mellan hur mycket av Foteviken som kan vara vandrarhem, krog och sponsorstyrt och samtidigt vara en seriös museianläggning.

Platsen

Foteviken kan delas upp i två sfärer, den mer kända delen uppe på kullen, där medeltidshusen, vikingabyn finns, dit de flesta besökarna tar sig och den nedre delen där arbetsplatser-

na, barackerna, parkeringen och de moderna husen finns. Det framkommer att platsens betydelse varierar hos de människor som mer fast arbetar där, beroende på årstiden. På sommaren upplever sig de flesta bli en sorts vikingar, eller än mer vikingatida. De menar att det är årets höjdpunkt och

vi har inte vintertid och sommartid, utan vi har vintertid och vikingatid, och vikingatiden för mig börjar runt den 10 juni och slutar runt den 7 augusti, och då går jag vikingaklädd.

Då förflyttar sig också mycket av aktiviteten och de flesta människorna befinner sig uppe i byn. Det är under sommaren som den årliga marknaden äger rum och den årliga sammankomsten med vikingar som firar och festar till minne av slaget vid Foteviken. Här byggs en tradition upp som ingår i skapandet av samhörighet med dagens anläggning (jfr Hobsbawn 1983).

När besökaren idag kommer till Foteviken sker det oftast med bil. Det omgivande landskapet består av vägar, åker, bebyggelse, vatten och en återvinningsstation. För omkring 1000 år sedan såg landskapet helt annorlunda ut. Vattnet gick ungefär en meter högre upp, vikar trängde långt in i landskapet. Skanör och Falsterbo var kanske en ö eller åtminstone var det väldigt sankt där den nuvarande heden mellan Ljunghusen, Skanör och Falsterbo finns.

Även ur ett betydligt kortare tidsperspektiv skulle platsen ha en annan utformning beroende på att hur historien framställs och uppfattas på Foteviken mycket styrs av den rådande diskursen. Med diskurs avser jag de begrepp och de institutioner som samhällsdebatten och samhällslivet grundar sig på. Diskursen får härigenom antas vara förutsättningen för hur vi kan uppfatta och tala om en företeelse. Genom att tänka i vissa banor och nyttja vissa begrepp så sätter detta gränser för vad som är möjligt att tänka och vad som är möjligt att

göra. Foteviken som det ser ut idag blir härigenom möjlig i vår tid, men skulle ha sett helt annorlunda ut för en generation sedan, om den ens hade varit möjlig att uppföra då.⁶

En annan sak är att för besökarna spelar den konkreta platsen mindre roll, eftersom det för dem mer rör sig om att konsumera, att uppleva något, att för tillfället anta en annan skepnad. Något som förutsätter kontraster, att identiteten för stunden kan anta en annan skepnad (Svensson 1997:35ff.). Men jag menar att det unika med själva platsen inte helt skall förringas, utan att identiteten också påverkas av platser. En annan sak är att identiteten formas även av många andra faktorer än platsen.

Det finns också en mental del som påverkar hur människan upplever platsen. Foteviken ligger delvis på en gammal soptipp, ett faktum som bör påverka bilden av anläggningen speciellt bland de människor som vuxit upp kring Höllviken och varit där och slängt sopor, medan den tillfälliga besökaren oftast inte vet om detta och därför inte alls påverkas av detta faktum (jfr Svensson 2000a:88).

Patina

Byn skall ses och upplevas som gammal. Det innebär att även nytillverkade föremål måste ge intryck av att vara gamla. Den nytillverkade patinan blir därför en viktig del av Foteviken, likaså kläderna som bärs på anläggningen och alla föremålen som visas. Sättet att uppnå denna effekt varierar men för husens del uppnås den genom att sågade plank yxas till, att det över gummimattor finns näver och grästak etc. Foteviken blir härigenom både nutid och dåtid (jfr Lowenthal 1985: 149ff. och 248).

Hur Foteviken utformas bestäms främst av dess ledning. Deras uppfattning om vikingatiden och hur den skall framställas färgar följaktligen till stor del anläggningen. Men anläggningen påverkar också ledningen och alla andra som verkar där i deras bild av hur Fote-

viken skall framställa vikingatiden. En sorts ständigt pågående dialog uppstår där de inblandade oftast inte ens är medvetna om hur deras egen bild av vikingatiden långsamt förändras i en riktning de från början inte tänkt sig eller avsett (jfr Lowenthal 1985:326 och 348).

Hur det förgångna har uppfattats har varierat beroende på tidsepok. Att Foteviken och andra forntidsbyar delvis bryter mot den i dag mer gängse bilden av hur ett museum skall framställa och visa sina samlingar är därför inget unikt utan mer en spegling av dagens snabba föränderliga samhälle, menar jag. Det måste ständigt ske något nytt för att besökaren skall stanna till. Vårt samhälle kräver därför ständigt nya upplevelser och inte långa glasmontrar där föremålen upplevs som stillastående och tråkiga. Att enbart bevara och inte förändra något skulle dessutom innebära att inte våga ifrågasätta och därmed förnya vår syn på historien (jfr Lowenthal 1985:412).

Det riktiga vikingatida samhället var ett bondesamhälle där människor var smutsiga och sällan tvättade sig, vissa delar av kroppen nästan aldrig. Gårdens eller husets alla medlemmar sov oftast i samma rum. Flera personer delade samma sängplats. Kreaturen fanns tidvis inne i delar av huset. Toaletter, om det fanns sådana, var torrtoaletter (Isaksson och Cohat 1992:98, 150 och 173). Även Frykman och Löfgren (1997:155ff. och 167ff.) har skrivit om miljön i bondesamhället och beskrivit den i liknande ordalag. Med dagens mått skulle vi uppleva dessa människor och den miljö de vistades i som oerhört smutsig och mycket illaluktande.

Begreppet renlighet har kanske främst använts av Mary Douglas (1997:10), som skriver att ”smuts kränker ordningen”. Renlighet står därigenom för ordning och smuts för oordning. Att vara ren blir också en del av nutidsmänniskans signum eftersom dagens samhälle bygger på och förutsätter ordning i form av lagar, byråkrati och liknande. Eftersom Foteviken förutsätter planering och ord-

ning kan därför ej heller för mycket smuts finnas där.

Rent praktiskt tar sig detta uttryck som att det inte finns några toaletter i själva byn utan de finns utanför byn och uppfyller myndigheternas olika nutida miljökrav. Hundar uppmanas på en skylt att hållas i band etc.

Jag menar därför att Foteviken delvis framställer en förskönad bild av vikingatiden som aldrig har funnits. Där visas inte den misär och klasskillnad som fanns förr. Var finns träarna, slavarna, var finns de fattiga, de sjuka, dåtidens lukter? Exempelen kan göras fler. Detta sätter sig de flesta besökarna inte in i och därmed förmedlas en bild av dåtiden som också mycket speglar hur ett nutida Sverige ser ut och är (jfr Lowenthal 1985:328, 349 och 354–355).

Lokala och globala förbindelser

Foteviken är organisatoriskt en stiftelse med tre stiftare: SVEG, Falsterbomuseum och Vellinge kommun. SVEG är en förening som startades av Björn och vilken han är ordförande i. Vellinge kommun, den tredje stiftaren, är intresserad av att lokala aktiviteter och initiativ genomförs men vill så lite som möjligt själv åta sig eller driva sådan verksamhet av ideologiska skäl.⁷ Om kommunen skall engagera sig i en verksamhet av typ Foteviken skall det ske under uppbyggnadsskedet, därefter skall verksamheten stå på egna ben. Anläggningen har kommit att bli en av kommunens turistattraktioner.

Foteviken har skapat och ingår också i flera olika typer av nätverk och andra kontaktytor utanför kommunen. På hemsidan finns det under *Viking gate* länkar till litteratur, uppsatser, arrangemang och mycket annat som rör både vikingatiden och annat. Foteviken är också förmedlare av e-postutskick till vikingar och andra som finns på deras e-postlista, vilken för närvarande innehåller omkring 1 100 personer, men som hela tiden utökas (Rosborn 2001). Foteviken ingår också i två

olika projekt där EU bidrar med medel. Det gäller internationella nätverk som bland annat rör turism i Östersjön och Nordsjön.

Foteviken ingår även i inhemska nätverk som Institutet för forntida teknik och Nätverket Sveriges Levande Forntid, som omfattar forntidsbyar i Sverige. Detta nätverk har i sin tur kontakter med forntidsbyar i Europa.

Ett annat exempel där Foteviken medverkar är Koggenprojektet, som ursprungligen var ett arbetslöshetsprojekt i Malmö. Den ena koggen⁸ är en kopia av Skanörskoggen vilken dykare från Foteviken funnit och mätt upp.

Lokala och mer externa kontakter sker även via massmedia som vid många tillfällen omnämnt anläggningen och därmed gett den gratis reklam och information till intresserade och andra. En anläggning som Foteviken förutsätter i dagens samhälle att media finns som förmedlare av denna information.

Under sommaren färdas många människor runt till olika vikingamarknader och andra medeltidsmarknader. Det gemensamma för denna grupp är kanske inte så mycket vikingatiden utan en tid som sträcker sig från stenåldern fram till 1300-talet eller kanske ännu längre fram. Eller omvänt resonerat, intresset och det gemensamma är inte nutid,

det nutida samhället, utan en plats som egentligen inte finns i verkligheten, men där människor kan möta andra likasinnade, sälja sina produkter, tävla, men också mer indirekt visa upp sin särart mot det omgivande samhället.

Dessa nätverk förenar människor med olika bakgrunder utan att de underhålls genom nära dagliga relationer (jfr Vertovec och Cohen 1999:25). Istället uppstår en solidaritet och en sorts gemensam identitet vilken bygger på det gemensamma intresset. På den årliga vikingamarknaden, där allt fler långväga gäster deltar för att träffas och umgås med andra vikingar, tar det gemensamma sin konkretaste form, men de är egentligen inte där på grund av själva platsens geografiska läge, utan platsens betydelse består i att de träffar likasinnade. Om detta sedan sker på vikingamarknaden i Foteviken, i Roskilde eller någon annanstans är inte så intressant, det viktiga är att platsen kan erbjuda en vikingatida miljö. För att upprätthålla dessa kontakter fordras förbindelser som till stor del sker via Internet som på ett annat sätt än det skrivna ordet kan förmedla social och symbolisk känsla för det gemensamma (jfr Hannerz 1996 kap. 2).

Att vara viking på Foteviken ger troligen betydligt mer kulturell likhet och samhörighet med andra vikingar på andra platser än med de flesta boende runt Foteviken. Det handlar om att rumsbegreppet *space* sträcker sig likt osynliga trådar över många länder, och att det sammanhållande kittet mer består av gemensamma faktorer än någon enskild geografisk plats (Gupta & Furguson 1992).

Foteviken i samtiden

Foteviken är en plats med historiskt skimmer, där myter förmedlas om hur platsen och människorna såg ut för omkring 1 000 år sedan. De viktigaste delarna i denna mytbildning är sommararrangemangen till minne av slaget vid Foteviken. Ett slag ingen i dag riktigt historiskt kan förklara eller platsbestämma.

Denna månghundraåriga tillhörighet som överförs till människorna på Foteviken kan mer eller mindre medvetet ge tolkningsföreträde om hur historien skall uppfattas. Den historiska exaktheten blir många gånger inte heller det viktigaste när det handlar om upplevelseturism, utan det rör sig mer om något annorlunda, något exotiskt. Svängarna går därför att ta ut rätt så vida utan att innehållet för den skull hamnar helt utanför de vetenskapliga ramarna när Foteviken eller liknande anläggningar visas upp (jfr Anderson 1993:189ff.; Cohen 1998:99).

Anläggningen blir samtidigt en del av historien och det moderna, där dåtid och nutid möts till en modern tolkning av en förgången tid.

Allt kan insupas under några timmar på ett begränsat område för den tillfälliga besökaren. Här finns paralleller till dagens snabba samhälle där eftertänksamhet och begrundan inte längre har någon stor plats. Händer det inget nytt tröttnar dagens barn snabbt, säger lärarna. Filmer som för 20 år sedan ansågs innehålla snabba actionscener, upplevs idag som långsamma och tråkiga. Detta till skillnad från dagens filmer där det ständigt sker något nytt i korta, hela tiden nya förändrade bildsekvenser.

För de aktivare vikingarna finns det även andra faktorer som gör Foteviken intressant. Att själv kunna bli en forntida viking, att bli en del av det forntida mytiska, där saga och sägen bildar grund för rollen som den moderna vikingen. Att åter kunna leka, att underhålla sig tillsammans med vänner och bekanta på ett gentemot barndomen särskiljande sätt. Ett tävlande där både allvar och lek finns med. En sorts förflyttning kan ske till landet annorlunda, som när turisterna reser iväg. Här kan de lämna det vardagliga, spela ut det som inte går i vardagen och bli en individ med rang. Det finns möjligheter att turista på ett sätt som är få förunnat, att bli en upplevelseturist istället för en mass turist. För andra rör det sig om en kritik mot samtiden, där fornti-

den får en gyllene chimär, fast ingen vet hur medeltiden egentligen var. För dem gäller det att rekonstruera en egen bild av den tiden. Det kan också handla om en längtan till det som uppfattas som det äkta, det naturliga, något som fanns innan det moderna samhället förstörde äktheten. Detta blir dock en anakronism, eftersom det är moderniteten, det moderna samhället som förutsätter detta ideal. Det stora flertalet som levde på medeltiden kunde inte som dagens människa reflektera över sitt eget liv. För dem gällde det främst att överleva, få mat för dagen och inte avvika från bygemenskapen.

Detta upplevande skiljer sig därigenom mot museernas och fackböckernas torrare, ständigt granskande och bevisade kunskap med sina inlåsta samlingar och stränga krav på vetenskaplighet (jfr Hjemdahl 2002:2).

En viktig del i den vikingatida identiteten, likt alla identiteter, är särskiljandet. För männen och kvinnornas del sker detta både mot det motsatta könet och mot de människor som inte delar de vikingatida idealen. För att kunna uppleva sin egen kultur måste en motsats framkallas. Det handlar om att likt i en spegel se sig själv. Utan spegeln är detta omöjligt och finns det ingen spegel så måste en dylik uppfinnas. För att vi människor ska kunna se och uppleva oss själva måste en motbild framkallas. Besökarna blir exempel på detta, för kommer inga besökare till byn finns inte främlingen på nära håll (jfr Cohen 1998:105; Delanty 1995:kap. 6).

Men även andra faktorer kommer in i identitetsbygget eftersom det är människorna som symboliskt utformar samhället, gör det meningsfullt och gör det till en sorts kollektiv bild av sina egna identiteter (Cohen 1998: 115ff.).

De grupper som verkar på Foteviken gör det på olika villkor och vissa grupper dominerar över andra. Kvinnornas roll på anläggningen består till stor del av att bilda en sorts siluett till de stridande och kämpande männen. Det hela påminner om frun till en amerikansk presi-

dentkandidat som hela tiden finns snett bakom sin man på podiet och leende lyssnar och tittar på honom när han talar till publiken. Kvinnorna blir också påmind om sin bakgrundsroll genom den klädsel de bär, vilken förhindrar deltagande i många av de fysiska aktiviteter som vikingalivet erbjuder. Fysisk manlig styrka ställs mot kvinnlig svaghet och den praktiska manliga klädseln ställs mot den instängande kvinnliga. I en kultur där det finns få områden där könen kan mötas på lika villkor blir olikheterna lätt normbildande och ligger därmed till grund för hur det manliga blir det dominerande och det kvinnliga det underordnade. Eftersom vikingalivet och därmed stora delar av livet på Foteviken utgår från ett manligt perspektiv borde följden bli att en betydande del av de människor som verkar på Foteviken också präglas av detta tänkande.

En annan grupp med lite makt är de arbetslösa. Att vara arbetslös uppfattas av många människor som ett personligt problem och inte ett samhälleligt. De arbetslöshetsåtgärder som Foteviken kan erbjuda benämns av vissa människor som vuxendagis eller liknande förklenande omdömen. När dessa uppfattningar blir norm eller en del av den rådande diskursen är det svårt eller nästan omöjligt att framhålla denna grupp. Den osynliggörs istället.

Troligen delar de flesta sponsorerna uppfattningen att arbetslöshet är ett personligt problem. Risker finns därför att kommunen, sponsorer, kringboende och andra med stor ekonomisk betydelse för Foteviken skulle reagera negativt om de arbetslösas insatser och den betydelse de haft för anläggningen öppet redovisades. Något som skulle kunna drabba anläggningen ekonomiskt.

Den dag diskursen istället blir det omvända, att arbetslöshet är ett samhälleligt problem och inte ett enskilt, eller som Svallfors (2000:33) skriver, att "ojämlikhet är social, inte biologisk", då tror jag de arbetslösas betydelse för tillblivelsen av Foteviken öppet kommer att redovisas.

Foteviken har kommit att ingå i lokalsamhället genom de olika förbindelser som finns till kommuninvånarna, politikerna och andra typer av verksamheter i kommunen. Anläggningen har på olika sätt kunnat dra nytta av dessa kontakter genom de medel som lokalt flyter in i form av arbetskraft, sponsorer och besökare. Samtidigt har Foteviken kunnat bidra till den lokala sysselsättningen för främst arbetslösa samtidigt som en lokal turistattraktion tillkommit. Det lokala förutsätter i många fall det globala och omvänt något som speglas i att Foteviken kunnat bli involverat i mer globala aktiviteter, som de tidigare nämnda EU-projekten, men också att långväga turister kommer dit, såsom skolklasser från Tyskland eller Varberg, exemplen på detta är många.

För många människor spelar Foteviken som geografisk plats stor roll, medan den enskilda platsens betydelse minskar för dem som tycker att det är betydelsefullt att få vara viking. För denna grupp ersätts den enskilda platsen av de många platser där den vikingatida identiteten kan förverkligas. Foteviken blir då en av många platser där individen kan spegla delar av sin egen identitet, där de kan få utlopp för många av de saker som ligger dem främst om hjärtat.

Anläggningen fungerar också som ett nav som sträcker sig långt från själva den geografiska platsen och påverkar därför alla de människor som på olika sätt kommer i kontakt med anläggningen. En påverkan som till stora delar sker på ett sätt som de inblandade troligen inte ens är medvetna om.

Foteviken betyder mycket för många vikingar, något som bland annat beror på att få andra platser ännu kan erbjuda en lika bra eller bättre vikingatida miljö. Att antalet deltagande vikingar på den årliga marknaden ökar hela tiden beror också på att det totala antalet människor som intresserar sig för det vikingatida ökar. För Foteviken är det därför viktigt att vara attraktivt, annars skulle dess betydelse som samlingsplats för vikingar minska.

En annan följd av upplevelseturismen är att många museer insett att de måste förändra presentationen av sitt material, annars minskar antalet besökare. Ett flertal museer erbjuder numera aktiviteter där besökaren själv kan styra och påverka, allt från olika datorsimuleringar till personligt deltagande i någon aktivitet. Arrangemang som påminner om vad upplevelseanläggningarna erbjuder.

När det som igår handlade om turism för fåtalet har blivit massturism, kommer fåtalet att dra vidare i sin jakt på det unika, så som ständigt sker inom konsten, att det som igår var exklusiv och svårförståelig konst idag är vardagskonst. Det handlar om finkulturens dominans över den vulgära okulturen. En ständig diskursstrid pågår här om att sätta upp reglerna för vad som är den rätta kulturen. Detta kan också innebära att nya grupper och en ny tidsanda definierar spelreglerna och att det nya gynnar dessa grupper. Segern i diskursstriderna innebär också att vinnaren har företräde att definiera den goda smakens kultur, vad som för ögonblicket är finkultur och inte det stora flertalets kultur. Över tiden kommer vinnarna att vara olika och därmed förändras ständigt vad som är finkultur, eller i det här fallet hur historien skall presenteras för oss besökare.

Lite förenklat kan man säga att igår presenterades historien genom museernas torra faktaredovisning. Idag sker det alltmer via upplevelseutställningar, typ vikingabyn, mer riktade mot den enskildes känslor och i morgon kommer det att ske på något annat sätt. En resa till Foteviken blir därför en resa i nutid till en plats där vissa grupper kommer till tals medan andra tystas. En plats med lokal och global förankring som mer än ett museum formar människor från när och fjärran i deras uppfattning om hur både det nutida vikingatida livet är och hur det historiskt var.

Jackie Wahrgren, fil. mag.

Höllviken

Noter

- 1 Artikeln bygger till största delen på min fil. mag.-uppsats vid Etnologiska institutionen, Lunds universitet.
- 2 Drev, gammalt utrett tågvirke som används till tätning. Dreva, täta med drev (Svensk ordbok 1988).
- 3 Under den historiska vikingatiden sågades inte virke. Plankor tillkom genom att stocken klövs med kilar för att därefter jämnas till med yxa.
- 4 Personlig livvakt för (fornnordisk) kung eller storman (Svensk ordbok 1988).
- 5 Att ta hjälp från arbetslösa är inget unikt för Foteviken, tvärtom. Alla motsvarande anläggningar jag stött på har gjort det.
- 6 För en utförligare diskussion om diskursbegreppet se bl.a. Beronius 1987, Foucault 1987 och Lövgren 1999. Jfr även Löfgren 1996:69 och Svensson 1997:31.
- 7 Vellinge kommun styrs av Moderata samlingspartiet som fick nästan 70 % av rösterna i senaste kommunvalet.
- 8 Medeltida typ av handelsfartyg, speciellt använt av Hansastäderna.

Litteratur

- Anderson, Benedict 1993: *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Stockholm: Daidalos.
- Anderson, Benedict 1994: Exodus. *Critical Enquiry* 20: 314–327.
- Appadurai, Arjun 1996: *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Aronsson, Peter och Larsson, Erika (red.) 2002: *Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli*. Växjö: Centrum för kulturforskning.
- Bachelard, Gaston 2000: *Rummets poesi*. Lund: Skarabé.
- Bartky, Sandra Lee 1990: *Femininity and domination. Studies in the phenomenology of oppression*. New York: Routledge.
- Berman, Marshall 1990: *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*. Lund: Arkiv.
- Beronius, Mats 1987: Vetandets spel – inledning till Foucaults kulturkritik. I: Bergryd, U. (red.): *Den sociologiska fantasin. Teorier om samhället*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica 1991: *Historien om flickor och pojkar. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bourdieu, Pierre 1991: *Kultursociologiska texter*. Stockholm/Skåne: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, Pierre 1999: *Den manliga dominansen*. Göteborg: Daidalos.
- Broadly, Donald 1989: *Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: UHÅ FoU.
- Broadly, Donald 1991: *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Cohen, Anthony P. 1998: *The symbolic construction of community*. London & New York: Routledge.
- Delanty, Gerard 1995: *Europa – idé, identitet, verklighet*. Stockholm: Daidalos.
- Douglas, Mary 1997: *Renhet och fara. En analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.
- Foucault, Michel 1987: *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag.
- Frykman, Jonas 2001: Plats för en annan tid. Motovun och tingens poesi, I: Hansen, Kjell & Salomonsson, Karin (red.): *Fönster mot Europa. Platser och identiteter*. Lund: Studentlitteratur.
- Frykman, Jonas och Löfgren, Orvar 1979: *Den kulturelade människan*. Lund: Liber.
- Gupta, Akhil & Ferguson, James 1992: Beyond culture: Space identity and the politics of difference. *Cultural anthropology* Vol. 7 No.1.
- Gustafsson, Lotten 1998: ”Idag ska vi ändra historien!” Sex sätt att berätta om Valdemar Atterdags härjningar på Gotland. *Rig* nr 2.
- Hannerz, Ulf 1996: *Transnational connections. Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Harvey, David 1996: *Justice, Nature & the Geography of Difference*. London: Blackwell.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen 1997: Gammel tid blir god butikk. Om kulturarvens forföring og folkeliggjøring. Opublicerat.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen 2002: Historisk tid blir kulturelle lekplasser. *Rig* nr 1.
- Hobsbawn, Eric 1983: Introduction: Inventing traditions I: Hobsbawn, Eric & Ranger, Terence (eds.). *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horwitz, Tony 1999: *Confederates in the attic*. New York: Vintage.

- Isaksson, Olov och Cohat, Yves 1992: *Vikingatid*. Stockholm: Berghs Förlag AB.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1990: Objects of ethnography. I: *Exhibiting cultures. The poetics and politics of museum display*. Washington: Smithsonian institution press.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1998: *Destination, culture. Tourism, museums and heritage*. Berkeley: University of California Press.
- Klein, Barbro 1997: Tillhörighet och utanförskap. Om kulturarvspolitik och folklivsforskning i en multietnisk värld. *Rig* nr 1–2.
- Lowenthal, David 1985: *The past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Löfgren, Orvar 1996: Att skapa och omskapa kulturminnen I: Hillgren, Anders: *Ditt Värmland*. Karlstad: Länsstyrelsen i Värmlands län.
- Löfgren, Sofia 1999: *Diskurs och diskursanalys*. Linköping: Linköpings universitet.
- Nilsson, Fredrik 2000: Insiders and outsiders. I: Berg, Per Olof & Linde-Laursen, Anders & Löfgren, Orvar (eds.): *Invoking a Transnational Metropolis. The Making of the Öresund region*. Lund: Studentlitteratur.
- Povrzanović Frykman, Maja 2001: När våldet tar plats. I: Hansen, Kjell & Salomonsson, Karin (red.): *Föns-ter mot Europa. Platser och identiteter*. Lund: Studentlitteratur.
- Rosborn, Sven 2001: Forntiden får liv. *Populär arkeologi* nr 2.
- Svallfors, Stefan 2000: *Sidospår. Essäer om klass och politik*. Umeå: Boréa bokförlag.
- Svensk ordbok* 1988. Stockholm: Norstedts.
- Svensson, Birgitta 1997: Vardagsmiljöer och söndagskulisser. Landskapets naturliga förflutenhet och kulturella samtid. I: Saltzman, Katarina och Svensson, Birgitta (red.): *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Svensson, Birgitta 1999: På naturliga äventyr i kulturarvet. I: O'Dell Tom (red.): *Nonstop! Turist i upplevelseindustrialismen*. Lund: Historiska Media.
- Svensson, Birgitta 2000a: Kulturarvets makt och möjligheter. I: Rogan, Bjarne och Alver, Bente Gullveig (red.). *Norden og Europa. Fagtradisjoner i nordisk etnologi og folkloristikk*. Oslo: Novus förlag.
- Svensson, Birgitta 2000b: Sensuella intermezzon. I: *Kulturen 2000*.
- Tilly, Charles 2000: *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv.
- Vertovec, Steven och Cohen, Robin 1999: Introduction. I: Vertovec, Steven and Robin Cohen (eds.): *Migration. Diasporas and Transnationalism*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Wahrgren, Jackie 2002: Foteviken En plats för många? Lund: Etnologiska institutionen. D-uppsats.
- Willis, Paul 1991: *Fostran till lönearbete*. Göteborg: Röda bokförlaget.

SUMMARY

Foteviken, a Place for Different People

Foteviken is a Viking village in Sweden. In the village area you will find newly built houses as they were built during the Viking age.

The article also describes the unemployed, people with Viking age interest, the museum chef, a professional Viking.

Two important things made the building of the village possible: The help from hundreds of unemployed who have been working there and where people of today will experience adventure. Although the importance of the unemployed there is no information about them. They are a hidden group.

Due to changes in Sweden it is today not possible to have that much help from the unemployed. Therefore Foteviken must find other economic resources by for

example, operating a restaurant, a Youth Hostel and various EU projects.

To be a Viking is a *man's world*. Most of the activities demand strength. The Viking dress is very different for men and women, a difference which makes it impossible for women to participate in most of the prestige filled games. Instead they act as onlookers.

It is important that Foteviken like other similar villages is bound to the surroundings. Therefore the battle at Foteviken in the year 1134 is the most important link to the past and to the present. It is celebrated every year among Vikings.

Foteviken shows an old picture that also is an example of Sweden today with all of today's regulations and cleanliness.